

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XIX

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2011

KAAM YAYINLARI
OLBA
XIX

© 2011 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs ayında olmak üzere,
yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the journal OLBA..

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Baskı / Printed
BİLTUR Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Tel: +90 216 444 44 03 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Dağıtım / Distribution
Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XIX

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XIX

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Haluk ABBASOĞLU
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

MERSİN

2011

İçindekiler/Contents

Engin Akdeniz <i>Neolitik Çağ'da Manisa Yöresi</i> (<i>Manisa Region in the Neolithic Age</i>)	1
Hatice Kalkan <i>Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ: Sorunlar ve Gözlemler</i> (<i>Late Iron Age in Eastern Anatolia: Problems and Assessments</i>)	47
Gökhan Coşkun <i>Achaemenid Bowls From Seyitömer Höyük</i> (<i>Seyitömer Höyük'ten Akhaemenid Kaseler</i>)	57
Ertekin M. Doksanaltı <i>Karaman Müzesi'nden Bir Grup Siyah Figürlü Lekythos</i> (<i>A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum</i>)	81
Murat Çekilmez <i>Geç Hellenistik Dönemden Bir Mezar Steli</i> (<i>A Funerary Stele From the Late Hellenistic Period</i>)	107
F. Eray Dökü <i>Eurymedon Vadisi Asarbaşı Yerleşimi Kaya Mezarları</i> (<i>Rock-cut Tombs at the Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley</i>)	127
Figen Çevirici-Coşkun <i>Maraş Müzesin'de Bulunan İki Heykel</i> (<i>Two Statues in the Maraş Museum</i>)	159
Celal Şimşek – M. Ayşem Sezgin <i>Laodikeia Kuzey Tiyatrosu</i> (<i>Laodicea's North Theater</i>)	173
Mustafa Şahin – Yasemin Polat – Thomas Zimmermann <i>Der Hafen von Kapanca: Ein Neuer Vorschlag Zur</i> <i>Lokalisation der Stadt Caesarea Germanica</i> (<i>Kapanca Limanı - Caesarea Germanica Kenti'nin</i> <i>Lokalizasyonu İçin Yeni Bir Öneri</i>)	203

Çiğdem Gençler Güray	
<i>Elaiussa Sebaste'nin Roma Dönemi Cam Buluntuları</i> (<i>The Roman Glass Finds from Elaiussa Sebaste</i>)	233
Mehmet Oktan	
<i>The Route Taken By Cilicia To Provincial Status: Why And When?</i> (<i>Kilikia'yı Eyaletleştirmeye Götüren Yol: Ne zaman ve Neden</i>)	267
Ebru Akdoğu Arca – Nuray Gökalp – Nihal Tüner Önen	
<i>Pamphylia Bölgesi'nin Mısır ve Kıbrıs İle Olan İlişkileri</i> (<i>Relations of Pamphylia with Egypt and Cyprus</i>)	287
Nurşah Çokbankir	
<i>Pamphylia, Lykia, Kilikia ve Pisidia'da Epigrafiik Verilerle</i> <i>Roma İmparatorluk Dönemi'nde Atletik Oyunların Finansı</i> (<i>Financing the Games in Pamphylia, Lycia, Cilicia and Pisidia in the</i> <i>Roman Imperial Period from the Epigraphic Evidences</i>)	313
Fatih Onur	
<i>New Inscriptions From Hadrianoi Pros Olympon (Mysia)</i> (<i>Hadrianoi Pros Olympon'dan (Mysia) Yeni Yazıtlar</i>)	331
N. Eda Akyürek Şahin	
<i>Nikomedeia'dan İki Entellektüel: Basilikos ve Kyrion'un Mezar Epigramları</i> (<i>Zwei gebildete Maenner aus Nikomedeia: Die Epigramme des</i> <i>Basilikos und des Kyrion</i>)	349
Ayşe Aydın	
<i>Antik Atlı Herosların Hristiyan Atlı Kahramanlara Dönüşümüne</i> <i>Bir Örnek: Tarsus Müzesi'ndeki Aziz Georgios Kabartması</i> (<i>Ein Beispiel für die reitende Heiligen von umgewandelte antike</i> <i>reitende Heros: Relief mit der Hl. Georg im Museum von Tarsos</i>)	371
Hatice Özyurt Özcan	
<i>Examples of Architectural Sculpture with Figurative and</i> <i>Floral Decoration of the Byzantine Period at Muğla, Bodrum and</i> <i>Milas Archaeological Museums</i> (<i>Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzeleri'ndeki Bizans</i> <i>Dönemine Ait Figürlü ve Bitkisel Bezemeli Mimari Plastik Eserler</i>)	389

EURYMEDON VADİSİ ASARBAŞI YERLEŞİMİ KAYA MEZARLARI

F. Eray DÖKÜ*

ABSTRACT

Rock-cut Tombs at the Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley

The current paper discusses the site of Asarbaşı, located within the territory of ancient Selge (Pisidia) and situated on the steep cliffs flanking both sides of the Eurymedon (Köprüçay). Near the site runs a hitherto unknown stretch of the Roman road which probably connected Aspendos to the northern town of Timbria, crossing the Eurymedon near Asarbaşı. Earlier search in Asarbaşı by G. Neumann and E. Fuhrmann had brought to light two inscriptions in Pisidian, dated by them between the 1st and 3rd centuries AD. The most interesting feature of the site in Asarbaşı is not, however, the road and these two inscriptions, but the two rock-cut tombs to the east of the site, carved in the steep and nearly inaccessible rocks just above the western pier of the bridge and towering over the Eurymedon cascades. They are visible to all travellers on the road who can admire their impressive location. These tombs are exceptional for the region and Anatolia as a whole because of their architecture and the iconographic details of the reliefs with which they are adorned. The paper aims to frame the Asarbaşı rock tombs within the wider tradition of rock tombs as documented for Pisidia and the neighbouring regions of Phrygia, Lycia and Caria, and hopes to provide an answer as to the place of Asarbaşı within the accepted processes of cultural interaction between these regions. Finally the paper will investigate whether or not one can consider these tombs to be proponents of a funeral architectural tradition typical for the region in which they are located.

Keywords: Pisidia, Rock-cut Tombs, Asarbaşı Settlement, Eurymedon Valley.

ÖZET

Pisidia Bölgesi'nde Selge'nin teritoryumunda, Eurymedon'un (Köprüçay) ikiye ayırdığı sarp kayalıklar üzerinde konumlanan Asarbaşı yerleşimi, bu vadide şimdiye kadar hiç bahsedilmeyen, olasılıkla Aspendos'dan başlayarak kuzeye

* Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Örtülü Yeleşkesi Burdur-TR. E.posta: eraydoku@mehmetakif.edu.tr

Timbriada kentine kadar devam eden ve Eurymedon'un üzerindeki köprülerle birbirine bağlanan yol güzergâhı üzerindeki konumu ile önemlidir. Yerleşimde bulunan Roma köprüsü ve düzenlenmiş Roma yolu bu yol güzergâhının bir parçası olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir. Ayrıca Asarbaşında G. Neumann ve E. Fuhrmann'ın tespit ettiği ve M.Ö. 1. yy. ve M.S. 3. yy.'lar arasına tarihledikleri iki Pisidce yazıt yerleşimi anlamamızda önemli dilbilimsel verilerdendir. Ancak burayı ilginç kılan sadece bu yol güzergâhı ve yazıtlar değil, yerleşiminin doğusunda, Eurymedon'un çağlayan sularından fırlayan sarp kayalığın ulaşması zor ve yükseklerdeki görkemli duruşlarıyla, köprünün batı ayağının hemen üzerinde, yolun tüm yolcuların göreceği ve hayran olacağı konumlarıyla dikkati çeken kaya mezarlarıdır. Bu mezarlardan Gavurevi kaya mezarı ve hemen yanında yer alan yarım kalmış kaya mezarının mimarileri yanında kabartma betimlemelerindeki ikonografik ayrıntılar, bölge ve Anadolu kaya mezar gelenekleri açısından özeldir. Ayrıca Asarbaşı kaya mezarlarının, Pisidia bölgesinin komşuları olan Phryg, Lykia ve Karia kaya mezar gelenekleri arasındaki yeri ve etkileşim süreçleri yanında, bölgesinin bir kaya mezar mimari geleneği varmıydı sorusu burada cevaplanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Kaya Mezarları, Asarbaşı Yerleşimi, Eurymedon Vadisi.

Pisidia Bölgesi'nin görkemli şehirlerinden biri olan Selge, sadece kentleşme süreci ve yapılarıyla değil aynı zamanda geniş teritoryumu içerisindeki irili ufaklı yerleşimleriyle, bölgenin siyasi tarihi ve coğrafyası için oldukça önemlidir. Kentin J. Nollé'nin yaptığı yüzey araştırmaları sonucunda, doğuda Göl Dağları'ndan, batıda Kuyucak Dağı ve Sarp Dağına, güneyde Beşkonağı içine alarak, kuzeyde Gök Dağı ve Dippoyraz Dağı'na kadar uzanan geniş bir teritoryuma sahip olduğu tespit edilmiştir¹. Bu çalışmanın konusu olan kaya mezarlarının bulunduğu Asarbaşı yerleşimi de, olasılıkla Selge'nin oldukça geniş olan teritoryumunda bulunan boyut olarak küçük yerleşimlerden biri olmalıdır. Selge ve çevresi yerleşimlerin, bölge için önemine karşın A. Machatschek ve M. Schwarz'ın kentin yapıları² ve J. Nollé'nin kent yazıtları üzerine yaptığı çalışma haricinde geniş çaplı kazı ya da araştırma olmamıştır. Bunun yanısıra Selge'nin teritoryumundaki yerleşimler hakkında; J. Nollé'nin, Eurymedon yatağı yüzey araştırmaları³ haricinde bir çalışma olmamasından dolayı; kente bağlı yerleşimler ve siyasi kimlikleri hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Ayrıca Selge ile bağlantılı olarak, Pednelissos kenti ve teritoryumunda

¹ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Shindler 1991, 17 vd.; Neumann - Fuhrmann 2005, 7-18.

² Machatschek - Schwarz 1981, 29 vd.

³ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.

L. Vandeput, V. Köse ve G. Işın'ın yürüttüğü yüzey araştırmaları da⁴ bölgeyi anlamamız için önemli çalışmalardır.

Asarbaşı Yerleşimi

Bu makalenin konusunu oluşturan kaya mezarlarının bulunduğu Asarbaşı, olasılıkla Selge'ye bağlı küçük yerleşimlerden biridir. Yerleşim, Manavgat İlçesi'nin kuzeyinde, Değirmenözü Köyü'nün 2 km. güneyinde, Eurymedon (Köprüçay) Irmağının doğu ve batı olarak ikiye böldüğü sarp ve ihtişamlı kayalığın üzerinde konumlanır (fig. 1). J. Nollé tarafından Selge teritoryumu içerisinde değerlendirilen Asarbaşı yerleşimi, yoğun bir şekilde tahrip olmuş ve sadece yüzeyde görülebilen az sayıdaki mimari kalıntılarıyla küçük bir Roma yerleşimi görünümündedir (fig. 2 a, b, c). Ancak burayı, Selge'ye bağlı diğer küçük boyutlu yerleşimlerden ayıran ve alanda ilk dikkati çeken, hemen batısındaki kayalığın, ulaşılması zor, sarp yüzüne işlenmiş, biri tam bitirilmiş diğeri yarım işçilikle bırakılmış iki kaya mezarının varlığıdır (fig. 3, 4). Asarbaşı, ilk olarak 1841 yılında A. Schönborn'un gezileri sırasında tespit edilmiş ve uzun bir sessizlikten sonra da, 1989 yılından itibaren J. Nollé tarafından Eurymedon yatağında yapılan yüzey araştırmaları sırasında görülmüş ve kısaca değerlendirilmiştir⁵. Son olarak G. Neumann ve E. Fuhrmann, Asarbaşı'ndaki kaya mezarlarına kısaca değinmiş ve yerleşimde bulunan iki yazıt üzerine yoğunlaşmışlardır⁶.

Asarbaşı, küçük bir yerleşim olmasına karşın, Pisidia Bölgesi için önemli arkeolojik ve dilbilimsel verileri barındırması bakımından oldukça önemlidir. Alanda ilk olarak dikkati çeken kaya mezarları, gösterişli konumları, mimari detayları ve kabartma betimlemeleriyle, Pisidia Bölgesi için ünik ve önemli eserlerdir. Bu nedenle, mezarların Anadolu kaya mezar gelenekleri arasındaki yeri, dönemleri ve kabartmalarının ikonografik anlamları, yerleşimi bölge içinde anlamamız için önemlidir. Asarbaşı yerleşiminde kaya mezarlarının hemen altında görülen diğer bir şaşırtıcı arkeolojik kalıntı da, olasılıkla yerleşimin burada kurulmasına sebep olan, yıkılmış

⁴ Işın 1998, 111-127; Vandeput - Köse - Aydal - Erb 2001, 257-70; Vandeput - Köse 2001, 133-45; Vandeput - Köse 2002, 15-28; Vandeput - Köse 2002, 145-152; Vandeput - Köse 2002, 315-28; Vandeput - Köse 2003, 45-8; Vandeput - Köse 2004, 345-60.

⁵ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.

⁶ Neumann - Fuhrmann 2005, 7-18.

olsa da kalan izlerden rahatlıkla fark edilebilen bir Roma köprüsüdür⁷. Bugün neredeyse tamamı yıkılmış olan köprünün, batı ayağından sadece birkaç sıra blok (fig. 2a, 5) ve doğu ayağından, ana kayaya açılmış temel yuvaları ile iz vermektedir. Ayrıca köprü ile bağlantılı olarak, doğuda tepenin güney yamacını dolaşarak kuzeye doğru yönelen ve düzgün dik-dörtgen bloklardan yapılmış taş döşem, geniş bir Roma yolunun varlığı ve yolun güzergâhı dikkat çekicidir (fig. 6).

Bütün bu arkeolojik veriler dışında, kaya mezarlarının yaklaşık 200 m. güneyinde, kaya üzerine işlenmiş olan küçük bir yazıt yanında Değirmenözü köyü içersinde bulunan bir diğer yazıt; Hellen ve farklı harf karakterlerinin birlikte kullanılmışlığı ile özeldir. Olasılıkla Pisidce ya da yerel bir dil olarak adlandırılan⁸ bu yazıtlar, hem mezarların yerel kimliğini anlamamızı sağlarken hem de, Asarbaşı yerleşiminin tarihi coğrafyadaki yerine dair de önemli ipuçları sunmaktadır.

Asarbaşı yerleşimini ve konumunu kavrayabilmek için öncelikle, Roma köprüsünü ve karşı kıyıda kuzeye doğru yönelen geniş, düzgün yolun güzergâhını anlamak gereklidir. Pamphylia ve Pisidia Roma yollarını çalışan D. French ve S. Mitchael, Aspendos'dan başlayan ve Eurymedon boyunca kuzeye devam ederek, bugün Manavgat Beşkonak köyünde bulunan Olukbaşı köprüsü⁹ ile karşı kıyıya geçerek Selge'ye ulaşan ve burada sonlanan bir yol güzergâhı çizmişlerdir (fig. 7)¹⁰. J. Nollé'nin Eurymedon vadisi araştırmalarında ise, Asarbaşı yerleşimini, doğru bir tespitle Selge'nin teritoryumu içersinde görmüş olmasına karşın, Selge'den sonra bahsi geçen yolun vadi boyunca kuzeye devam ederek, Asarbaşı yerleşimine bağlandığına dair hiçbir fikir ileri sürmemiştir¹¹. Ancak Olukbaşı köprüsü, bu yolu sadece Selge'ye bağlamamış, aynı zamanda Eurymedon vadisi boyunca kuzeye doğru ilerleyerek Asarbaşı yerleşimine ulaşan bir yol güzergâhını da işaret ediyor olmalıdır. Dolayısıyla Eurymedon ırmağı vadisinin de, aynı Kestros (Aksu Çayı) gibi iç bölgedeki kentlere ulaşımı sağlamış olduğu beklenir (fig. 1). Eurymedon boyunca görülen dört Roma köprüsünün bize anlattığı gibi, Aspendos'da başlayan ve Selge'den kuzeye doğru devam eden bir yolun ilk olarak Asarbaşı yerleşimine, buradan

⁷ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.

⁸ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.; Neumann - Fuhrmann 2005, 7-18.

⁹ Nolle - Schindler 1991, Lev. 4 Res. 1.

¹⁰ French 1988, I,71 vd. II, Map 55; French 1992, 167 vd. Fig. 2.

¹¹ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.

aynı vadiyi takip edip, kuzeydeki Timbriada'da bulunan, Eurymedon'un kutsal mağarası¹², Zindan mağarasının önündeki köprüye ulaşmış olması gereklidir (fig. 8)¹³. Dolayısıyla Eurymedon vadisi yol güzergâhı kabaca Aspendos'dan başlayarak, Olukbaşı köprüsü ile Selge'ye; oradan kuzeye devam ederek Asarbaşı köprüsü ile bahsi geçen yerleşime ve yine vadi boyunca ilerleyerek Timbriada'daki köprü ile birleşmelidir (fig. 1).

Yukarıda bahsettiğimiz Eurymedon vadisi yolu, Asarbaşı'ndan sonra kuzeye doğru devam ederken başka hangi kentler ve küçük yerleşimlerle bağlantı kurmakta olduğu henüz yol ve güzergâhı üzerine herhangi bir çalışma olmaması nedeniyle bilinmemektedir. Ancak bugün, Değirmenözü köyünün kuzeyinde ve Isparta Sütçüler ilçesi Kesme kasabasının yaklaşık 5 km. güneyinde, Eurymedon vadisine bakan konumuyla dikkati çeken Koca Asar yerleşiminin; bu yol güzergâhı üzerinde konumlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bu güzergâh ile ilgili, Isparta ili, Sütçüler İlçesine bağlı Sağrak Köyü yakınında yer alan Adada, acaba sadece Perge'den başlayan Aksu Vadisi yolu ile mi güneye bağlanıyordu; yoksa Eurymedon vadisi yolundan batıya ayrılan bir kavşakla da ulaşım sağlanıyor muydu sorusu yanıtını beklemektedir. Son olarak Köprüçay'ın ikiye ayrılan kollarından Başak deresi, Eurymedon vadisi yolu için de bir kavşak mıydı ve bu kavşaktan Başak deresi boyunca doğuya yönlenen yolun, Isparta İli Aksu ilçesi Terziler köyü yakınında yer alan Tynada ile de bir bağlantısının olup olmadığı da önemli bir sorundur. Bütün bu sorular, Eurymedon vadisi boyunca devam ettiğini düşündüğümüz bu yol güzergâhı ve yolla bağlantılı yerleşimler üzerine yapılacak olan sistemli yüzey araştırmaları sonucu kesin olarak cevaplanabilecektir.

Asarbaşı yerleşiminde bölge siyasi tarihi için oldukça önemli olan diğer bir buluntu ise; G. Neumann tarafından yayımlanan iki yazıttır¹⁴. Bunlardan ilki, yerleşimin güneyinde, köprüye ve dolayısıyla kaya mezarlarına giden yol üzerinde ve köprünün yaklaşık 200 m. güneyinde, kaya yüzeyinde traşlanmış dikdörtgen bir alan içerisinde görülmektedir (fig. 9). Konumu nedeniyle J. Nollé bunun, bir yol yazıtı olduğunu kaya mezarlarına olan uzaklığı nedeniyle bir mezar yazıtı olamayacağını belirtmiştir¹⁵.

¹² Kaya - Mitchel 1985, 39-55; Özsait - Guy - Özsait 2009, 197-219.

¹³ Gümüş 2009, Baskıda.

¹⁴ Nollé 1991, 215-221; Nollé - Schindler 1991, 17 vd.; Neumann - Fuhrmann 2005, 8 vd.

¹⁵ Neumann - Fuhrmann, 2005, 8 vd.

G. Neumann'ın yazıt üzerine yorumu ise bu metnin “kesinlikle Hellen dilinde veya onun herhangi bir lehçesinde yazılmamış” olduğudur. Aynı şekilde “Firikce’de ihtimallerin dışında bırakılmıştır. Ayrıca bu yazıtın Ramsay, Borchhardt –Neumann – Schulz ve Brixhe’nin yayınladığı Pisidce yazıtların, Timbriada, yukarı Eurymedon bölgesi kalıntılarıyla birleşebileceğinin ihtimal dışı olmadığını” da belirtmektedir. Son olarak, G. Neumann bu önemli yazıtı harflerinin yazılış şekilleri ile M.S. 3. yy.’a tarihlemiştir¹⁶.

Bu yerleşimle bağlantılı ikinci yazıtta, bir taş blok üzerinde, Değirmenözü köyünde Osman Kart’ın evinin duvarı içinde ön yüz cepheye bakacak şekilde örülmüş olarak bulunmuştur¹⁷. Diğer yazıt gibi Hellence olmayan ve yerel bir dile işaret eden bu yazıtı G. Neumann “şekillerine genel olarak bakılırsa, yukarıda bahsedilmiş olan kaya üzerindeki yazıttan daha erken bir dönem içerisinde, olasılıkla Geç Hellenistik Dönemden M.S. 1. yy.’a kadar olan bir süreç içerisinde olabileceği” düşüncesindedir¹⁸.

Yukarıda bahsedilen her iki yazıtın Hellence olmadığı söylenirken, Pisidce olabilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır. Buna karşın G. Neumann, bu iki yazıtın çözümlenmesine yönelik öneriler sunsa da, tam olarak deşifre edememiştir. Tarihleme olarak ise Değirmenözü köyünde bulunan yazıtı, Geç Hellenistik Dönemden, M.S. 1. yy.’a kadar olan bir süreç içersine yerleştirirken; Asarbaşı yerleşimi köprüsüne giden yol güzergâhında kayaya işlenen yazıtın ise M.S. 3. yy. olduğunu söyleyerek aslında Asarbaşı yerleşiminin kabaca tarihini de belirtmiş olmaktadır. Sonuç olarak yukarı Eurymedon’da, Timbriada’daki Pisidce yazıtlarla birleştirilebilen bu yazıtların, Roma dönemi içlerine kadar yerel dilin konuşulmuş olduğundan öte, yazıldığı ve okunduğuna dair önemli birer delildirler. İkinci olarak Asarbaşı ve Timbriada’nın ilişkisi, önerdiğimiz yol güzergâhı dışında epigrafik verilerle de doğrulanmaktadır.

J. Nollé’nin Asarbaşı yerleşiminde yaptığı yüzey araştırmasında ve ardından G. Neumann ve E. Fuhrmann’ın yukarıda değinilen yazıtlar ve kaya mezarları hakkındaki yayınlarında; yerleşim ve mimari dokusu; köprü ve yol güzergâhı hiç ele alınmadığı gibi, bölge için çok özel mimari ve kabartma betimlemelerle bezemeli kaya mezarlarının Anadolu kaya

¹⁶ Neumann - Fuhrmann 2005, 9.

¹⁷ Neumann - Fuhrmann 2005, 13 vd.

¹⁸ Neumann - Fuhrmann 2005, 15.

mezarları arasındaki yeri ve etkileşim süreçleri üzerinde de durmamışlardır. Dolayısıyla aşağıda, konumuz olan Asarbaşı kaya mezarlarının mimari detayları ve kabartma sahneleri, bölgenin kendi içinde ve Phrygia, Lykia, Karia, İsauria ve Kilikia bölgeleri kaya mezar gelenekleri ile karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

Asarbaşı Kaya Mezarları

Gavurevi Kaya Mezarı

Asarbaşı kaya mezarları (fig. 2a, 3, 4) yerleşiminin doğusunda, Eurymedon'un çağlayan sularından fırlayan sarp kayalığın ulaşması zor ve yükseklerdeki görkemli duruşlarıyla, köprünün batı ayağının hemen üzerinde, yolun tüm yolcuların göreceği ve hayran olacağı konumlarıyla özeldir ve ölüm sahiplerince böyle ölümsüzleştirilmiştir.

Bu görkemli kaya mezarlarından ilk olarak J. Nollè bahsetmişse de, G. Neumann yukarıda değinilen yazıtları incelerken, E. Fuhrmann'da kaya mezarlarına kısaca değinmiştir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Eurymedon'un sularını aşıp karşısına geçilemediği için yandan çekilen ve Lykia Arşivinden alınan bir fotoğraftan yola çıkarak hazırladıkları makalede, Gavurevi kaya mezarı içerisindeki ve yarım kalmış mezarın üzerindeki kabartma betimlemeleri görülmemiş ve bu büyük eksiklik nedeniyle, mezarların tanımında ve tarihlenmelerinde ciddi hatalar yapmıştır¹⁹. Ancak bizim çalışmamız sırasında, kaya mezarının ulaşılmazlığı Akdeniz Üniversitesi Dağcılık Kulübünün verdiği destekle ortadan kalkmış, mezarın sağlıklı ve ayrıntılı fotoğrafları çekildiği gibi, çizimi de tamamlanabilmiştir (fig. 4,10,11).

Gavurevi kaya mezarı, 1.64 m. yüksekliğinde ve 1.50 m. enindeki dik üçgen ahşap taklidi çatısı, 0.21 m. kalınlığında üç silme ile çerçevelenmiştir. Çatının altında 0.21 m. kalınlığında düz bir hattan sonra, 0.50 m. uzunluğunda ve 0.16. m yüksekliğindeki simetrik olarak düzenlenmemiş dört yarım yuvarlak hatıl, içeriye doğru girmektedir. Hatıllarla arkada yatayda birleşen ve cephe boyunca izlenen 0.17 m. yüksekliğinde yatay bir silme görülmektedir. Bu yatay silmenin ardında 2.02 m. düz olarak devam eden mezar tavanı, dik açıyla arka duvarla birleşir. Arka duvar 0.70 m. aşağıda ölü yatağıyla birleşir. Ölü yatağı 1.10 m. eninde, 1.55 m. yüksekliğindedir ve cephesinde iç ayrıntıları işlenmemiş, iki köpek arasında kuzeye doğru

¹⁹ Neumann - Fuhrmann 2005, 14.

ilerleyen ve elinde bir kuş tutan insan figürü görülür (fig. 11). Defineciler tarafından insan figürü, göbeğine yakın bir alana yerleştirilen dinamitle patlatılmış olduğundan bu figür, sadece profilden verilmiş bacakları ve elinde kuş tutan sol kolu görülmektedir. Elinde tuttuğu kuşunsa sadece ayak, karın ve kuyruğunun bir kısmı bu tahribattan kurtulmuştur. İnsan figürünün, iki yanındaki köpek figürlerinde görüldüğü gibi hiçbir vücut ayrıntısı işlenmemiştir. Köpekler, 0.55 m. eninde ve 0.72 m. boyundadırlar. Ortadaki insan figürünün ise sadece 0.63 m. yüksekliğe, yarı beline kadar izlenebilmektedir.

Mezar beşik çatısı, dik üçgen formu ile farklı bir görüntü çizerken, çatının alt ve yan silmeleri haricinde, alınlığa ahşap dikmeler ve payandalar işlenmemiş, boş bırakılmıştır. Çatının altında görülen dört yarım daire şeklindeki hatıl mezarın ahşap konut mimarisini taklit eden bir cepheye sahip olduğunu net olarak anlatır. Mezarın cephesi hakkında birkaç öneri sunulabilir. Bunlardan ilki, cephenin olasılıkla montaj bloklarından oluşturulduğu, mezarların hemen altında yer alan köprüyü yıkan doğal afet nedeniyle montaj bloklarının düşmesi sonucu bugün karşıdan görülen mezarın cephesi değil ölü yatağının kabartmalı yüzeyi olduğudur. Bu fikri destekleyen kırılmış olan ön alanın tabanında kısmen ve mezarın yan duvarlarında açıklıkla görülen yuvalardır (fig. 4). İkinci olarak önde bir cephe mimarisinin olmadığı ve mezarın bir arcosolium gibi düzenlendiği dolayısıyla kabartmaların dışarıdan görülüyor olduğuna dair fikirdir. Ancak bu ikinci düşüncede eksik olan, figürlerin işlendiği sekinin içerisinin oyularak bir khamosorion olarak kullanılmış ve üzerinde bir kapakla tamamlanmış olması gereklidir ki buna dair hiçbir iz yoktur. Ayrıca khamosorion'un yarım kalmış olabileceği fikrini de, sekinin üzerindeki figürlerin tamamlanmadan önce khamosorion'un bitirilmiş olması gerekli iken, figürlerin tam olarak işlenmişliği ile çürümektedir. Mezardaki bu mimari izlerin dışında arcosolium mezar tipleri, cephelerindeki kabartmalar ve mimari düzenlemeler haricinde, genellikle kemerli bir niş içerisine yerleştirilen ve yine ana kayadan oyulan mezar teknesinden oluşmaktadır. Bu mezarlarda genellikle Gavurevi kaya mezarında olduğu gibi bir mimari cephe yoktur. Pisidia'da Termessos²⁰ ve Sagalassos²¹ nekropollerindeki arcosolium mezarlar tam olarak yukarıdaki tanıma uyarken mimari detay olarak sadece, nişin iki yanındaki philasterler ve onların taşıdığı silmeli

²⁰ Çelgin 1990, 148 vd.

²¹ Köse 2005, 16, 135 vd. Lev. 452-501.

kemerler görülür. Bu formun dışında, arcosolium mezar tiplerinde farklı ve özel formlar tespit edilen dağlık Phrygia'da da; Boncukluinler V nolu arcosolium mezar, Güllük II nolu arcosolium mezar, Ayazini VI ve X nolu arcosolium mezarların cephesinde görülen basit beşik çatıya rağmen içerde kemerli bir nişin varlığı ile gelenek değişmez²². Dolayısıyla Gavurevi kaya mezarının cephesi bir arcosolium gibi düzenlenmesinden çok montaj bloklarıyla oluşturulan bir mimari ile sonlanması daha akla yatkın bir görüştür. Sonuçta Gavurevi kaya mezarı, yerel ahşap mimari taklidi cephesi ve kabartmalarındaki siluet anlatımla daha çok İsauria Bölgesin'de Pharax (Fariske) Roma Dönemi kaya mezarlarından Göktepe Köristanı I-II-III ve IV nolu kaya mezarlarıyla²³ olan benzerliği dikkat çekicidir.

Gavurevi kaya mezarı, sadece yerel ve kendine has mimari anlatımıyla değil, ayrıca yüksek ölü yatağının üzerine işlenen kabartma sahnenin varlığıyla da önemlidir. Burada figürlerin konturlarının kabaca kayadan koparılmış ve iç ayrıntılarının işlenmemişliği, stilistik açıdan oldukça ilgi çekicidir ve ayrıca bu stil, aşağıda tartışılacak olan mezarın tarihlemesinde önemli ipuçları sunacaktır. Ayrıca sahnenin ikonografik ayrıntıları da oldukça dikkate değerdir ve kaya mezarının genelini anlamamız adına önemlidir. Kabartma betimlerin bir ölü yatağının cephesinde yer almaları sadece bölgede değil, Anadolu kaya mezar gelenekleri arasında da rastlanmayan bir anlatımdır (fig. 4, 11). Burada, kuzeye doğru ilerleyen iki köpek figürü arasında, yine aynı yöne gitmekte olan ve olasılıkla havaya doğru kaldırdığı sol elinde bir kuş tutan figür görülür. İki yandaki köpekler, yukarıda da bahsedildiği üzere sadece dış konturları ile verilmiş, şematik bir ifade içindedir. Hayvanların başları cepheye dönüktür. "V" şeklindeki uzun ince yüzde hiçbir ayrıntı işlenmezken, yüze göre kısa ve kalın kulakları diktir. Boyun kalın ve gövdeye geçiş belirsizdir. Gövdede özellikle sırtta görülen kavis neredeyse dikmişçesine verilmiş, altta ise ön ayaktan keskin bir hatla bele bağlanan karın şematiktir. Ön ve arka bacaklardan cepheye bakan sağ bacaklar işlenmişken arkada kalan sol bacaklar gösterilmemiştir. Bacaklardan ayaklara geçiş belirsiz ve düzdür. Arkada yine ayrıntısız yapılan kuyruk havaya kalkmış ve bir yay çizerek öne doğru uzatılmıştır.

Bu iki köpek figürünün arasında görülen ayakta duran insan figürünün, belden yukarısı patlatıldığı için çok fazla bir detay görülemiyor olsa da, profilden verilmiş bir erkek kabartması olduğu rahatlıkla görülebilir. Bu

²² Kortanoğlu 65 vd. Res. Lev. 57 Res. 1-2 Lev. 55 Res. 1-3.

²³ Doğanay - Karauğuz - Kunt 2005, 27 vd. Lev.3-14, 101-106.

figürün üzerinde elbiseye dair bir iz görülmemekte iken; genel şematik ve ayrıntısız anlatımın bu figürde de görülür. Figürün sadece baldırdan aşağısı net olarak izlenebilmektedir. Kuzeye doğru ilerleyen figürün arkadaki sağ bacağı genel ağırlığı taşır nitelikte, dizden hafif kırılmıştır ve ayak tüm tabanıyla zemine basmaktadır. Öndeki sol bacak ise, sağa göre dizden daha fazla kırılmış, böylece ileriye doğru yürüdüğü hissini yaratırken, yine ayak tüm tabanıyla mezar zeminine basıyor olmasıyla bir durağanlık oluşmuştur. Bacakta alt baldırlar intizamlı bir şekilde verilmiş olsa da, ayaklar gövde geneline göre uzun, ayrıntısız ve şematiktir. Özellikle ayakların öne doğru düz verilmesi ve kaba bir dışbükey profille sonlanması, sanki bir ayakkabı varmış hissini uyandırır.

Gavurevi kaya mezarında görülen ilk ve en göze çarpan özellik; kabartmaların mezarın cephesinde değil de ölü yatağının üzerine yapılmış olmasıdır. Anadolu kaya mezar gelenekleri içerisinde klineler genellikle bir ölü yatağı olarak addedilerek bu yatağa ait ahşap mobilya profillerin işlendiği yoğun olarak görülürken, özellikle Lidya tümülüslerinden, Aktepe Tümülüsü'nde, klinenin dikdörtgen çerçevesi çeşitli bezemelerle süslenmiştir²⁴. Figürler tam olarak anlaşılacak kadar hayvan, süvari ve araba resimleri bu ahşap kline cephesine boyama ile verildiği görülmektedirken, Lykia'da özellikle Elmalı Karaburun II tümülüsünde yine mezar sahibinin sosyal statüsüne göre klinelerin friz bölümünde ve alt kısımlarında horoz, tavuk, köpek ya da keklik gibi hayvan betimlemeleri bulunur²⁵. Ancak Gavurevi kaya mezarında olduğu gibi mezar sahibi ve hayvanların birlikte oldukları bir örnek yoktur. Genellikle mezar sahibinin hayatına ve yaptığı işlere yönelik tüm kabartma sahneler cephede yer alır. Bu kabartma sahnenin, yukarıda değinildiği gibi diğer bir dikkati çeken tarafı da, stilistik olarak figürlerin sadece ana hatlarının kayadan kabaca kopartılıp, iç detayların işlenmemişliğidir. Bu durum, bir yarım kalmışlığı işaret edebileceği gibi, günümüzde hiçbir iz görülmesi de, ayrıntıların boya ile verilmiş olunabileceğini de düşündürmektedir.

Ölü yatağı üzerinde yer alan kabartma sahnenin ikonografisi de oldukça ilginç ve önemlidir. Kabartmanın iki yanda görülen ve kuzeye doğru hareket eden iki köpek arasında, yine aynı yöne doğru hareketlenmiş ve elinde kuş tutan bir insan figürünün varlığı, bir av sahnesinin konu edildiğini

²⁴ Özgen - Öztürk 1996, 40 vd.; Yıldırım 2008, 34 Lev. 41-43.

²⁵ Mellink - Angel 1973, 293-307; Mellink 1974, 351-359; Yıldırım 2008, 39 Lev. 59.

göstermelidir. Sahnede belirleyici olan ortadaki figürün elinde tuttuğu kuş ve iki yanındaki köpek figürleridir ki, bu da bize Anadolu'da erken dönemden beri bilinen, şahinle yapılan kuş avcılığına dair bir betimleme olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sahne de kaya mezarının mimarisi ve süsleme anlayışı gibi yerel bir anlatımdır. Mezar sahibi, cesaretini ve seçkinliğini, belkide en sevdiği uğraşı olan avcı kuşuyla çıktığı avla göstermiştir.

Asarbaşı Yerleşimi Yarım Kalmış Kaya Mezarı

Asarbaşı yerleşiminde, Gavurevi kaya mezarının hemen yanında, sadece cephe konturları işlenmiş olan ve yarım bırakılmış işçiliği ile dikkati çeken ikinci bir mezar daha görülmektedir (fig. 4, 12). Ancak şaşırtıcı olan aynı kayalıkta, aynı kültürün ve halkın ürünü olan bu ikinci kaya mezarının genel özellikleri ile Gavurevi kaya mezarından çok farklı bir mimari anlayış içersinde yapılmaya başlanmışlığıdır. Bu kaya mezarından ayrıntısızca G. Neumann ve E. Fuhrmann bahsetmişlerse de, Gavurevi kaya mezarının kabartmalarını görmedikleri gibi bu yarım kalmış mezarın üzerindeki kabartmaları da görmemişler ve yayınlarına dâhil etmemişlerdir²⁶.

Mezarın mimarisinde dikkati çeken ilk şey, Gavurevi kaya mezarında olduğu gibi üçgen alınlıklı bir çatısının olmamasıdır. Mezarda henüz bitirilmemiş dikdörtgen şekilli dış konturunun ortasında, yarım bırakılmış İon başlıklı, dikdörtgen gövdeli ve altlıksız bir sütun görülür. Dolayısıyla mezarın yapım aşamasında tek sütunla taşınan bir ön alanın tasarlandığı anlaşılmaktadır. Görülebilen izlerden yola çıkarak mezarın mimarisi Karia kaya mezarlarına ya da Kyaneai'deki tek sütunlu kaya mezarına benzer olarak görülse de; sütunun taşıdığı hiçbir mimari detayın olmaması ve düz damın üzerindeki kabartma betimlemelerin kapladığı geniş alan nedeniyle, üçgen bir çatının başlangıçta tasarlanmadığı rahatlıkla izlenir. Bu nedenle, Gavurevi kaya mezarı gibi, yarım kalmış mezarın da mimari detayları oldukça az olmasına karşın, hem kendi yerleşimi hem de Pisidia Bölgesi için önemli bir örnektir. Bu mezar gibi İsaoria Pharax'da yer alan Boyunlutaş I²⁷ ve Çukurbağ²⁸ Kapılıkaya II nolu kaya mezarlarında ki, ayrıntısız dikdörtgen iki ya da tek sütunlarından başka herhangi bir mimari detay barındırmayan Roma dönemi kaya mezarlarıyla benzerliği önemlidir.

²⁶ G. Neumann - E. Fuhrmann 2005, 13.

²⁷ Doğanay - Karauğuz - Kunt 2005, 27 vd. Lev. 39-42 117.

²⁸ Doğanay - Karauğuz - Kunt 2005, 27 vd. Lev. 61-63 121 Res.1.

Yarım bırakılmış kaya mezarının düz damının üzerinde, Gavurevi kaya mezarında görülen kabartma anlatıma stilistik olarak benzer bir kabartma sahne ile karşılaşırsa da hem konuda, hem de figürlerdeki ayrıntıların işlenmesi ile farklılaşır (fig. 4, 13). Bu mezarın üzerinde, dağ geçisini arkasından ısırarak yakalamış bir aslan figürü işlenmiştir. Kabartmalar aynı Gavurevi kaya mezarında olduğu gibi ayrıntısızca, sadece vücut konturları belli olacak şekilde yapılmıştır. Mezarın mimarisindeki yarım kalmışlık kabartmalarda, özellikle aslanın sırt kısmının kayadan koparılmamışlığı ve kabartma alanının tam olarak tıraşlanmamışlığı ile de açıkça görülür. Burada önde, ayakta duran dağ geçisinin profilden verilen başın iki yanından çıkan kalın ve uzun boynuzlar büyük bir yay çizerek arkaya doğru ilerlerken, herhangi bir perspektif kaygı güdülmediğinden biri başın altından, diğeri üstünden çıkmış gibi gösterilmiştir. Dağ geçisinin başı öne doğru incelmekte ve ağız, yuvarlak bir hatla, çene altından aşağı doğru sarkan sakalı ile birleşmektedir. Boyun uzun ve kalın, gövde uzun ve ince olarak verilmiştir. Dizden kırılan ve ayrıntısız ön bacaklardan biri aslandan kaçmak için öne doğru atılmış olsa da, vücutta o harekete dair bir devinim görülmez. Diğer ayaksa doğal olmayan bir şekilde hafif öne doğru meyilli verilmiştir. Tek düzlemde perspektif kaygısı gütmeyen verilen arka bacaklar ise, ön bacaklara göre kısadır ve diz profilleri görülebilecek kadar ayrıntılı işlenmiştir. Aslanın ısırıldığı arka kısımdan inen uzun ve kalın kuyruk arka bacağı yapılmış şekilde gösterilmiştir.

Arkada dağ geçisini avlayan aslan betimlemesi de, benzer bir görünüşte olmasına rağmen, özellikle sırt ve arkasının kayadan koparılmamışlığı ile yarım kalmışlığı belgeler. Aslanın başı Gavurevi kaya mezarındaki hayvanlar gibi cepheden verilmiştir. Oval verilen yüzde hiçbir detay görülmezken, kulaklar kısa ve kalın olarak gösterilmiştir. Kısa boyundan vücuda geçiş serttir. Göğüs ve bacakları ayıran hiçbir detay görülmezken bacaklar öne doğru dik ve ayrıntısızdır. Vücutun altında göğüs hafif dışbükey olarak ince bele bağlanır. Arka bacaklarda ise üst baldırlar belirgin ve dizden aşağısı düzdür.

Gavurevi kaya mezarı ve yarım kalmış kaya mezarı kabartmaları arasında, sadece konturların işlendiği ve vücut detaylarının verilmediği anlatım ile birbirlerine oldukça benzer stil; ayrıntıya inildiğinde azda olsa farklılaşır. Gavurevi kaya mezarında özellikle hayvan betimlemelerine baktığımızda ön ve arka ayakların sadece birer tanesinin görülmesi, vücutta göğüs ve belin yay şeklindeki şematik anlatımı, bacaklarda diz, baldır ayrımının

olmaması dikkati çeker. Yarım kalmış kaya mezarında, ise hayvanların dört bacağının birden görülmesi, vücuttaki orantısızlığın burada da görülmesine karşın göğüs ve bel bağlantısının doğala yakın yapma çabası ve bacaklarda görülen diz ve baldır ayrıntıları ile bu mezarın, Gavurevi kaya mezarındaki anlatımı doğallığa yaklaşma adına aştığı görülür. Ancak bu ayrıntısız silüet görünüm ve kuru anlatım stilistik olarak mezarların birbirinden daha erken ve ya geç olduğunu gösteremez. Buna karşın figürlerin anlatımındaki birlik sadece mezarların arasında çok fazla bir zaman farkı olmadığını kanıtlar.

Pisidia Bölgesi Kaya Mezarları

Yukarıda ayrıntılıca değinilen Asarbaşı kaya mezarının mimarisi ve kabartma betimlemelerini anlamlandırabilmek ve dönemini tespit edebilmek için, Pisidia Bölgesi kaya mezarlarının geneline bir göz atmak ve bu kaya mezarlarının, Anadolu kaya mezar gelenekleri ve kültürel etkileşim sürecindeki yerinden kısaca söz etmek gereklidir. Bu güne kadar N. Çevik'in, Etenna, Roma dönemi kaya mezarları ışığında özellikle Pamphylia ve Pisidia kaya mezarlarını değerlendirdiği yayını haricinde²⁹ Pisidia Bölgesi kaya mezarları konusunda tümel bir çalışma olmamış, daha çok yüzey araştırmaları sırasında bulunan mezarlar tek tek ele alınarak değerlendirilmiştir. N. Çevik, Etenna kaya mezarları araştırmasında ve sonrasında Melas vadisi³⁰ ve Trebenna³¹ yüzey araştırmalarında daha çok Pamphylia Roma Dönemi kaya mezarları ile bağlantılı Pisidia, Lykia ve Kilikia'da ki Roma dönemi kaya mezarları üzerinde durmuş ve aralarındaki bağlantıları kurmuştur. Bu bölümde, Pisidia Bölgesi'nde şimdiye kadar yapılan yüzey araştırmaları sırasında bulunan ve cephe mimarisi ile dikkati çeken tüm kaya mezarlarının kısa bir değerlendirmesi yapılarak, Pamphylia, Lykia, Karia, Phrygia, İsauria ve Kilikia kaya mezarları ile ilişkilerini ve bu ilişkilerin Asarbaşı kaya mezarları ile olan bağlantılarını kurulmaya çalışılacaktır.

Pisidia Bölgesi, güneyde Pamphylia, güneybatıda Lykia, kuzeyde Phrygia, batıda Karia, doğuda İsauria ve Kilikia gibi zengin kültürlerin çevrelediği konumu ile oldukça önemli bir coğrafyada yer alır. Dolayısıyla Phrygia, Lykia, Karia, İsauria ve Kilikia bölgelerinde mimarileri ile rahatlıkla ayırt edilebilen kaya mezar geleneklerinin Pisidia kaya

²⁹ Çevik 2003a, 97-116.

³⁰ Çevik 2000, 91-114.

³¹ Çevik - Varkıvaç - Akyürek 2005, 66-70.

mezarlarını etkileyip etkilemediği; eğer etki varsa bunun hangi boyutlarda mezarlara yansıdığı ve ya bu bölgenin kendine ait bir kaya mezar geleneğinin olup olmadığı sorusu önemlidir. Bu soruya N. Çevik doğru bir tespitle, Klasik dönemden itibaren kendine özgü mimari cephesiyle karşımıza çıkan Lykia kaya mezar geleneğine karşın, bölgeyle yoğun ilişkiler içindeki olan Pamphylia ve Pisidia'da herhangi bir kaya mezar mimari geleneğinin oluşmadığını söyler³². Buna karşın Pisidia bölgesinde, cephelerinde mimari ayrıntılar görülebilen kaya mezarları, bölgedeki yüzey araştırmaları sırasında az sayıda tespit edilmiş ve özgün mimariden çok aşağıda ayrıntılıca bahsedileceği gibi, Phrygia, Lykia, Karia kaya mezarlar mimari etkileri yoğun olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu savı sorgulamak için, özellikle mimari bir cephe anlatımı olan Pisidia kaya mezarlarından şimdiye kadar yayınlanan örnekler genel olarak bakmamız ve etkileşim süreçlerinin mezarların detaylarına nasıl yansıdığını görmemiz gerekliliği doğmuştur.

İlk olarak Pisidia Bölgesi'nin kuzeyinde, bölgenin Phrygia ile olan sınırında yer alan ve özellikle yerel ahşap mimari ile birleşerek farklı biçimlerde karşımıza çıkan ve Phryg kaya mezar geleneğinden etkilenmiş mezarın varlığı şaşırtıcı olmamalıdır. Bunlardan en önemli ve görkemlisi; Isparta Eğridir Hoyran kaya mezarıdır (fig. 14). G. Fiedler ve M. Taşlıalan özellikle Mezar cephesine yansımış olan ahşap mimari taklidi yapısı ile Phrygia kaya mezar ve kaya anıtları ile karşılaştırılarak bu mezarı Phryg kaya mezarı olarak nitelemiş ve M.Ö. 8. yy.'a tarihlemiştir³³. Yine Phryg kaya mezarlar mimarisi geleneği etkisinde kalan ikinci mezar ise M. Özsait'in yüzey araştırmalarında tespit ettiği, bölgenin Phrygia ile olan kuzey sınırına yakın bir coğrafyada, bugün Burdur, Çavdır ilçesi, Manca Köyünde yer alan Deliktaş kaya mezarıdır (fig. 15). M. Özsait yüzey araştırmaları sırasında tespit ettiği bu kaya mezarına Lykia kaya mezarı dese de³⁴, beşik çatısı ve alınlığında yer alan payandaların varlığı ile ahşap mimarinin mezarın cephesine yansımışlığı yanında bir ön alanının bulunması ile Phrygia kaya mezar mimari geleneğinin etkisi altında kaldığı açıkça görülmektedir. Ayrıca bu mezarın en yakın örneği alana çok uzak olmayan Denizli Buldan ilçesinde yer alan, Karaköy kaya mezarıdır. Dolayısıyla Hoyran ve Manca'daki mezarlar bölgenin kuzey sınırında Phrygia'nın yoğun etkisini kaya mezar mimarisinde gösteren en önemli bulgulardır.

³² Çevik 2003a, 97-116, Çevik 2003b, 213-258.

³³ Fiedler - Taşlıalan 2002, 97-112.

³⁴ Özsait 2007a, 108; Özsait 2007b, 257.

Pisidia Bölgesi'nin kuzey batısında, Lykia sınırına yakın olan Kabalis bölgesinde yoğunlaşan Burdur, Çavdır İlçesi Kozağacı Anbarcık Kaya mezarları³⁵, yine Çavdır ilçesi Karaköy Killik mevki Lykia kaya mezarları (fig. 16)³⁶, Burdur Söğüt Kaya Mezarı³⁷, Burdur Kozağacı Kaya Mezarı³⁸, Burdur Uylupınar Gavur Damı Kaya Mezarları (fig. 17)³⁹ cephelerindeki mimarileri ile Lykia kaya mezar geleneğini eksiksiz bir biçimde göstermektedirler. Dolayısıyla bu birliktelik, bölgenin kuzey batısında görülen kuvvetli bir Lykia etkisiyle mi açıklanmalıdır? Yoksa Lykia kaya mezarlarının yoğun olarak görüldüğü bu bölge, Lykia'nın kültürel sınırları içine mi dâhil edilmelidir? N. Çevik, Elmalı yaylası araştırmasında özellikle Elmalı Kızılcıca, İslamlar ve Armutlu'da bulunan Lykia tipi kaya mezarları ile Lykia'nın M.Ö. 4. yy. sınırını kuzeyde Elmalı yaylası olarak önermiştir⁴⁰. Bunun yanında yukarıda bahsi geçen Pisidia'nın kuzey batısında yoğunlaşan mezarlar, Lykia etkisi ile mi yapılmışlardır yoksa birer Lykia kaya mezarıdır ve N. Çevik'in kaya mezarlarına göre belirlediği sınır daha da kuzeye taşınmalıdır soruları önem kazanır. Bu sorular bölgede yapılacak daha yoğun ve sistemli araştırmalarda, kaya mezarlarının yerleşimle ilişkileri ve diğer arkeolojik malzemelerle birlikte değerlendirildikten sonra cevaplanabilmektedir.

Yukarıda değinilen Lykia kaya mezarları ile aynı bölgede ve yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen diğer bir kaya mezarı da, bugün Burdur ili Çavdır ilçesi Kozağacı'nda yer alan kaya mezarıdır ve mimari detaylarıyla oldukça ilgi çekicidir (fig. 18, 19)⁴¹. Bu mezarda görülen alınlığın ortasında çatıyı taşımak amaçlı yapılan ahşap taklidi üç taşıyıcı silme, yerel ahşap mimarinin mezarın, alınlığına yansımalarıdır. Alınlığın hemen altında ise yoğun tahrir olmuşluğa karşın, Lykia kaya mezar mimarisinin etkileri rahatlıkla seçilebilmektedir. Ayrıca mezar odası, çatının başlangıcına kadar ana kayadan oyulmuş, üstü ise ana kayadan açılmış yuvalara yerleştirilen taş bloklarla kapatılmışlığı ile bölge için ünük bir mimari anlayış sergiler. Sonuç olarak bütün bu detaylar, yukarıda kısaca bahsedilen diğer Lykia

³⁵ Corsten 2005, 27; Gay - Corsten 2006, 51 vd. Lev. 11-15.

³⁶ Özsaıt 2007a, 109 vd. Lev. 2.

³⁷ Gay - Corsten 2006, 49 vd. Lev. 6-10.

³⁸ Gay - Corsten 2006, 53 vd. Lev. 16-19.

³⁹ Dörtlük 1985, 11 Res. 9 Lev. 6- 8; Gay - Corsten 2006, 47 vd. Lev. 2-5; Özsaıt 2007a, 112.

⁴⁰ Çevik 1996, 40-62.

⁴¹ Corsten 2005, 27 vd.; Seyer 2007, 715-721 Lev. 1-6.

kaya mezarlarının yoğunlaştığı bölgede konumlanan bu mezarda yerel ahşap mimari ve Lykia kaya mezar anlayışının birleştiği farkedilmelidir.

Yukarıda değinilen ve bölgenin kuzey ve kuzeybatısında yoğunlaşan, Phryg ve Lykia kaya mezarları haricinde yine Pisidia'nın Lykia ve Karia bölgelerine sınırı olan Boubon'da yer alan Alacain Kaya Mezarı farklı ve görkemli tasarımı ile dikkat çekicidir (fig. 20). Mezar üçgen alınlığı, önde iki İon başlıklı sütunla oluşturulan ön alanlı in antis tasarımı ve arkada bir mezar odasından oluşan planı yanında, çevresinin ana kayadan ayırmaya ve soyutlamaya çalışılması ile Karia kaya mezar mimarisi geleneğinden etkilenmiş tekil bir örnek olması açısından önemlidir⁴².

Sonuç olarak Pisidia Bölgesi'nde özellikle cephesindeki mimari ayrıntılarla karşımıza çıkan kaya mezarlarına genel olarak baktığımızda, bir Pisidia kaya mezar geleneğinden bahsetmek oldukça zordur⁴³. Buna karşın Pisidia'nın kuzey ve kuzeybatısında karşımıza çıkan ve yukarıda da değindiğimiz, Manca ve Hoyran kaya mezarlarında Phryg; Kozağacı, Anbarcık, Karaköy Killik, Söğüt, Uylupınar Kaya Mezarları Lykia ve Alacain kaya mezarı ise Karia kaya mezar geleneğinin etkisi altında kaldıkları da bir gerçektir. Ancak Pisidia'nın güneyinde ve güney doğusunda mimari bir cephe anlatımına sahip kaya mezarı Asarbaşı yerleşimi kaya mezarları haricinde şimdiye kadar tespit edilmemiştir ve bölgenin kuzeybatısında yoğunlaşan kaya mezarlarının tersine Asarbaşı kaya mezarları, yukarıda değinilen Phryg, Lykia ya da Karia etkisi ile yapılmış kaya mezarları arasına yerleşmez. Özgün yerel ahşap mimarinin ön plana çıktığı tasarımları ve kabartma anlatımlarıyla bölgede örneksiz olmasıyla önemlidir.

Tarihleme ve Sonuç

Sonuç olarak Değirmenözü köyü Asarbaşı yerleşimi, Selge'nin teritoryumunda ve Eurymedon vadisi yol güzergâhındaki küçük boyutlu bir Roma yerleşimidir. Bu yerleşim Eurymedon'un doğu ve batı olarak ikiye ayırdığı Sarp kayalık üzerinde konumlanırken batıdaki kayalığın yükseklerine yapılmış olan ve Roma köprüsünün hemen üzerindeki iki kaya mezarı, bölge kaya mezarları arasında hem mimarisi hem de betimlemeleriyle özgün yapılara sahiptir. Ayrıca yukarıda bahsedilen olasılıkla

⁴² Kokkinia 2008, 129 vd. Lev. 10 Fig. 33-39.

⁴³ Çevik 2003a, 97-116, Çevik 2003b, 213-258.

Pisidce yazıtların varlığı yanında tarihlerinin M.Ö. 1. ve M.S 3. yy. arasına verilmesi mezarları anlamlandırılması içinde önemlidir.

Asarbaşı kaya mezarlarının tarihlemesinde, G. Neumann ve E. Fuhrmann; kaya mezarını cepheden görmedikleri ve kabartmaların farkına varmadıkları için; özellikle Gavurevi kaya mezarının, yıkılmış cephesinin yarattığı boşluğu, bir ön alan olarak değerlendirmişler ve beşik çatısı ile de Karia kaya mezarları ile bağlantılı görmüşlerdir. Dolayısıyla bu mezarları Hekatomnit'lerin Hellenizasyonu yaydığı M.Ö. 4. yy.'ın ikinci yarısına tarihleyerek, görmek istedikleri resim olan M.Ö. 4. yy.'da Hellenizasyon hareketinin Pisidia'nın doğusuna kadar yayıldığını bu mezarlarla belgelemek istemişlerdir⁴⁴. Oysa bu tarihleme ne Asarbaşı yerleşiminin küçük bir Roma yerleşimi görüntüsü ile, ne Roma köprüsü ve yolu ile, ne de olasılıkla Pisidce olarak düşündükleri yazıtlara verdikleri M.S.1.- 3. yy. tarihi ile uyumludur.

Ayrıca, özellikle Gavurevi kaya mezarında görülen yerel mimarinin kayaya yansınışı ve ölü yatağının üzerindeki mezar sahibinin elindeki yırtıcı kuşu ve yanında iki av köpeğiyle yerel bir avlanma geleneğini betimlemesi ile bu mezara Hellen etkili bir mezarlar demek doğru olmamalıdır. Dolayısıyla bizim bu kaya mezarlarının tarihlemesine ilişkin G. Neumann ve E. Fuhrmann'ın önerdiği M.Ö. 4. yy. tarihine katılmamız mümkün değildir.

Asarbaşı, yüzeyde görülen mimari dokusu, yol ve yazıtlarıyla birlikte küçük bir Roma yerleşimi görünümündedir. Ancak yukarıda da değinildiği gibi kaya mezarlarının mimarileri bize herhangi bir tarih veremeyecek kadar yereldir. Bu mezarları tarihlenmesinde tek kıstas, Gavurevi kaya mezarının klinesi ve yarım kalmış mezarın üzerinde yer alan kabartmalarıdır. Asarbaşı yerleşimindeki Gavurevi ve yarım kalmış mezarında görülen ayrıntısız, siluet görünümlü stil, Roma dönemi kaya tapınakları ve mezarlarında Kilikia⁴⁵, İsauria⁴⁶ ve Pisidia'da yaygın olmasa da görülmektedir. Bu betimlemelerden ilki, Pisidia'da Çaltepe köyünde yer alan kayalık üzerinde işlenmiş ve Meter Kadmene'ye adanmış kaya nişi üzerinde yine ayrıntısız ve siluet görünümlü hayvan betimlemesinde kendini gösterir. N. P. Milner'e göre Kaya nişinin tarihi, nişin diğer tarafında bulunan adak

⁴⁴ Neumann - Fuhrmann 2005, 13.

⁴⁵ Söğüt 2003, 239-262 Lev. 41-49; Durukan 2007, 147-164.

⁴⁶ Yılmaz 2005, 155 vd; Doğan - Karauğuz - Kunt 2005, 27 vd.

yazıtı ile Roma İmparatorluk dönemidir⁴⁷. Dolayısıyla Asarbaşı yerleşimindeki kaya mezarlarının tarihi de Roma Dönemi içlerinde aranmalıdır.

Özellikle İsauria kaya mezarlarında yoğunlaşan bu anlatıma en iyi örnek ve Asarbaşı yerleşimi kaya mezarları ile stilde ve ikonografide benzer kaya mezarı, Konya Hadim, Bolat deresi Yelbeyi kaya mezarıdır (fig. 21)⁴⁸. İsauria Roma dönemi kaya mezarları arasında mimarisiyle de oldukça önemli bir örnek olan Yelbeyi kaya mezarı, özellikle cephesindeki kabartma anlatımlarla öne çıkar. Mezar sahibi kabartma cephenin merkezinde kendisini düşmanlarını öldüren atlı bir süvari olarak göstererek cesaretini ve savaşçılığını anlatırken; biraz yukarda ise yine kendisini köpeğiyle çıktığı avda, ok ve yayıyla dağ keçisi avlarken betimlemiştir. Özellikle av sahnesinde mezar sahibinin altında verilen köpeği ve mezarın bütününde görülen dağ keçisi sürüsündeki ayrıntısızca işlenen ve sadece vücut konturları ile gösterilen dağ keçileri, Asarbaşı kaya mezarındaki kabartmaların stili ile benzerdir. Ayrıca beyin köpeğinin eşliğinde, ok ve yayı ile yaptığı av sahnesi tamamen yerel ve mezar sahibinin hayatından bir kesit olmasıyla da, Asarbaşı Gavurevi kaya mezarının ölü yatağı üzerindeki, avcı kuşu ve köpekleriyle birlikte ava giden mezar sahibi ile düşüncede de birleşir.

Asarbaşı yarım kalmış mezarda görülen stille ve kabartma anlatımla bağlantılı en önemli sahne ise; Pisidia bölgesinde M. Özsait'in yüzey araştırmaları sırasında, Burdur Yeşilova, Alan Köyün'de tespit ettiği ve Roma dönemine tarihdlediği Yankı Kaya mezarının üzerinde görülür⁴⁹. Mezarın sade cephesinde görülen kapının yanında, bir aslanın dağ keçisini, aynı Asarbaşı yarım kalmış mezarın üzerindeki kabartma sahnede olduğu gibi arkasından ısırarak yakalamış olduğu betimleme ile ikonografide aynıdır. Ancak, bu mezarda aslanın altında karşılıklı ayakta duran iki dağ keçisinin varlığı yanında aslanın dağ keçilerine göre oldukça büyük ve ayrıntılı işlenmesi ile farklılaşır. Buna karşın, aynı bölge içersinde, aynı ikonografik anlatım ve özellikle dağ keçilerindeki ayrıntısız siluet stille bu iki kaya mezarının dönemsel olarak birlikteliği rahatlıkla anlaşılmalıdır.

Asarbaşı yerleşiminde yer alan Gavurevi ve yarım kalmış kaya mezarları yukarıda da değinildiği gibi aynı alanda ve zamanda, aynı halkın ve kültürün ürünleridir. Ancak her iki mezarın kabartma betimlemelerinin

⁴⁷ Milner 1998, 56, Lev. 122.

⁴⁸ Söğüt 2003, 245 Res. 5; Yılmaz 2005, 263 vd. Res.148 a-f.

⁴⁹ Özsait 2002, 179 vd. Res. 4-5.

stilinde ve anlatımında görülen bütünlük, mimarileri detaylarına yansımamışlığı ile şaşırtıcıdır. Dolayısıyla özellikle yarım kalmış mezarın işlevi ve tarihlemesi önem kazanmaktadır. Akla ilk gelen hem mimarisi hem de kabartma betimlemelerindeki bitirilmemiş işçilikle birlikte bu mezarın daha geç olarak düzenlendiğidir. Ancak Gavurevi kaya mezarının beşik çatısının kuzeyde yarım kalmış mezarla bağladığı köşesine bakıldığında, diğer köşe gibi kayadan tüm olarak soyutlanmadığı ve düz olarak bırakıldığı görülmektedir (fig. 3, 4). Eğer Gavurevi kaya mezarı daha erken bir dönemde yapılmış olsaydı, çatının kuzey köşesinin de tamamen tıraşlanmış ve kayadan soyutlanmış olması beklenirdi. Dolayısıyla yarım bırakılmış mezar, daha erken planlanmış ancak bilemediğimiz bir nedenden dolayı buranın yapımına son verilmiş olmalıdır. Ardından da hemen yanında yer alan Gavurevi kaya mezarının yapılmış olduğu beklenir. Ancak alandaki izlerin yetersizliği ve yerleşiminin araştırmasının henüz tamamlanmış olması nedeniyle bu tartışma kesin bir sonuca varamaz. Dolayısıyla soruların cevabı için bu alanda yapılacak sistemli araştırmaların verileri beklenmelidir.

Sonuç olarak, Asarbaşı kaya mezarları, kabartma betimleri ile, Pisida'da Çaltepe kaya nişi, İsauria'daki Yelbeyi kaya mezarı ve son olarak yine Pisidia'da yer alan Yankı kaya mezarının üzerindeki betimlemelerdeki ikonografi ve stildeki benzerliğiyle Roma Dönemine yerleştirilmelidir. Ayrıca yukarıda ayrıntılıca değinilen Pharax kaya mezarları ile hem mimari anlatımda hem de kabartma betimlemelerdeki birlik, bu tarihlemeyi destekler niteliktedir. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar birkaç önemli soruyu da akla getirir. Bunlardan ilki Roma Dönemi içlerinde dahi kaya mezarına kendi ahşap yerel mimarisini yansıtan ve yine geleneğindeki avcı kuşuyla yaptığı avı mezarına yansıtan mezar sahibi, G. Neumann ve E. Fuhrmann'ın bahsettiği gibi Hellenleşmiş olabilir mi? İkinci olarak Roma İmparatorluk Dönemi içlerinde dahi kendi dilini konuştuğunu, bıraktığı iki yazıtla kanıtlayan bu yerleşim temel alınarak, Pisidia Bölgesi kırsalında Hellenizasyondan ve sonrasında güçlü bir Romanizasyondan ne kadar söz edilebilir? Bu soruların cevapları, özellikle Pisidia Bölgesi kırsalında yer alan irili ufaklı tüm yerleşimlerdeki arkeolojik ve dilbilimsel verilerin tekrar ve önyargısızca değerlendirilmesinden sonra sağlıklı bir şekilde verilebilecektir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Cormack 1996 Cormack, S. H., "The Roman-Period Necropolis of Ariassos, Pisidia" *AnatolianStudies* 46, 1-26.
- Corsten 2007 Corsten, Th., "Kibyrtis in Antiquity", *Anatolian Archaeology* 11, 27-28.
- Çelgin 1990 Çelgin, V., *Termessos Kenti Nekropollerini (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul.
- Çevik 1996 Çevik, N., "Yeni Bulgular Işığında Elmalı Yaylası", *Adalya* 1, 61-72.
- Çevik 2000 Çevik, N., "Tarih ve Arkeolojisiyle Melas Vadisi", *Adalya* 4, 91-114.
- Çevik 2003a Çevik, N., "New rock-cut tombs at Etenna and the rock cut tomb tradition in Southern Anatolia", *AnatolianStudies* 53, 97-116.
- Çevik 2003b Çevik, N., "Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürlerarası Etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi", *Olba VIII*, 213-250, Lev. 39-46.
- Çevik – Varkıvaç – Akyürek 2005 Çevik, N. – Varkıvaç, B. – Akyürek, E., *Trebenna Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası*, İstanbul.
- Doğanay – Karauğuz – Kunt 2005 Doğanay, O. – Karauğuz, G. – Kunt, H.İ., *İsauria Bölgesinde Bir Kale Kent Phrax (Fariske)*, Konya.
- Dörtlük 1985 Dörtlük, K., "Uylupınar Kazı Raporu", *TAD* 24-2, 9-13.
- Durukan 2007 Durukan, M., "Dead Cult Olba Regions During Hellenistic and Roman Period", *Anatolia Antiqua* XV, 147-164.
- French 1988 French, H.D., *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, Ankara.
- French 1992 French, H.D., "Roads in Pisidia" *Asia Minor Studien* 6, 167-175.
- Fiedler – Taşlıalan 2002 Fiedler, G. – Taşlıalan, M., "Un monument rupestre Phrygien au bord du lac de Hoyran", *Anatolia Antiqua* 10, 97-112.
- Gay – Corsten 2006 Gay, K. A. – Corsten, Th., "Lycian tombs in the Kibyrtis and the extent of Lycian culture", *AnatolianStudies* 56, 47-60.
- Gümüş 2009 Gümüş, Ş., "Zindan Mağarası Kutsal Alanı", *Uluslar Arası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirisi*, (Baskıda).
- Işın 1998 Işın, G., "The Ruins at Kozan- Bodrumkaya: Pednelissos", *Adalya* 3, 111-127.
- Kaya – Mitchel 1985 Kaya, D. – Mitchel, S., "The Sanctuary of the God Eurymedon at Tymbrida in Pisidia", *AnatolianStudies* 35, 39-55.
- Kokkinia 2008 Kokkinia, C., *Boubon The Inscription and Archaeological Remains, a Survey 2004–2006*, Athens.

- Kortanoğlu 2006 Kortanoğlu, E., Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi), İstanbul.
- Köse 2005 Köse, V., “Die Nekropolen und Grabdenkmäler von Sagalassos in Pisidien in hellenistischer und römischer Zeit”, *Studies in Eastern Mediterranean Archaeology* VII, 2005.
- Machatschek – Schwarz1981 Machatschek, A. – Schwarz, M., *Bauforschungen in Selge*, Wien.
- Mitchel 1992 Mitchel, S., “Hellenismus in Pisidien”, *Asia Minor Studien* 6, 1-28.
- Mellink - Angel 1973 Mellink, M. J. – Angel, J. L., “Excavations at Karatas-Semayük and Elmali, Lycia, 1972.”, *AJA* 77, 293-307.
- Mellink 1974 Mellink, M. J. “Excavations at Karatas-Semayük and Elmali, Lycia, 1973”, *AJA* 78, 351-359.
- Mitchel – Gücceren1995 Mitchel, S. – Gücceren, İ., “1993 yılı Pisidia Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 12, 497-511.
- Milner 1998 Milner, N.P., *An Epigraphical Survey in the Kibyra Olbasa Region*, Ankara.
- Neumann – Fuhrmann 2005 Neumann, G. – Fuhrmann, E., “Zwei Epichorische Inschriften aus dem Pisidischen Bergland”, *Kadmos* 44, 7-18.
- Nollé 1991 Nollé, J.H., “Forschungen in Lykien und Pamphylien im Jahre 1989”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 8, 215-221.
- Nollé - Schindler1991 Nollé, J.H., – Schindler F., *Die Inschriften von Selge*, IK. 37, Bonn.
- Nollé 1992 Nollé, J.H., “Zur Geschichte der Stadt Etenna in Pisidien”, *Asia Minor Studien* 6, 61-142.
- Özgen – Öztürk 1996 Özgen, İ. – Öztürk, J. (Ed.), *Heritage Recovered. The Lydian Treasure*, 1996.
- Özsait 2002 Özsait, M., “1999-2000 Yıllarında Burdur ve Isparta Yüzey Araştırması”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 19, 179-190.
- Özsait 2007a Özsait, M., “Burdur ve Isparta Yüzey Araştırmaları 2006”, *Anmed* 5, 107-112.
- Özsait 2007b Özsait, M., 257. Bkz. *Burdur Valiliği Kültür Envanteri- Burdur İlçeler*, Ankara.
- Özsait – Guy – Özsait 2009 Özsait, M. – Guy, L. – Özsait, N., “Timbriada et Tynada (Pisidie)”, *Adayla* 12, 197-219.

- Seyer 2007 Seyer, M., "Ein neu entdecktes Felskammergrab in der Kibyritis", *IstMitt* 57, 715-721.
- Söğüt 2003 Söğüt, B., "Dağlık Kilikia Bölgesi Mezar Nişleri", *Olba* 7, 239-260.
- Vandeput – Köse – Vandeput 2001 Vandeput, L. – Köse, V. – Aydal, S. – Erb, E., "Pisidia Survey Project: 'Melli' 1999", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 18-I, 257-270.
- Vandeput – Köse 2001 Vandeput, L. – Köse, V., "The 1999 Pisidia Survey at Melli", *AnatolianStudies* 51, 133-45.
- Vandeput – Köse 2002 Vandeput, L. – Köse, V., "Pisidia Survey Project: The Third Survey Campaign at Melli", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 19-2, 15-28.
- Vandeput – Köse 2002 Vandeput, L. – Köse, V., "Pisidia Survey Project: Melli 2000", *Anatolian Studies* 5, 145-152.
- Vandeput – Köse 2002 Vandeput, L. – Köse, V., "Pisidien Survey Projekt: Erste Kampagne in Pednelissos", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 20-1, 315-328.
- Vandeput – Köse 2003 Vandeput, L. – Köse, V., "Pisidia Yüzey Araştırması: Pednelissos 2001-2002", *Anmed* 1, 45-8.
- Vandeput – Köse 2004 Vandeput, L. – Köse, V., "Pisidien Survey Projekt: Survey-Kampagne 2002 in Pednelissos", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 21-1, 345-60.
- Yıldırım 2008 Yıldırım, N., *Anadolu Klineleri (Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Antalya.
- Yılmaz 2005 Yılmaz, M., *Bozkır Çevresinin Antik Tarihi ve Eserleri-İsauria*, Konya.

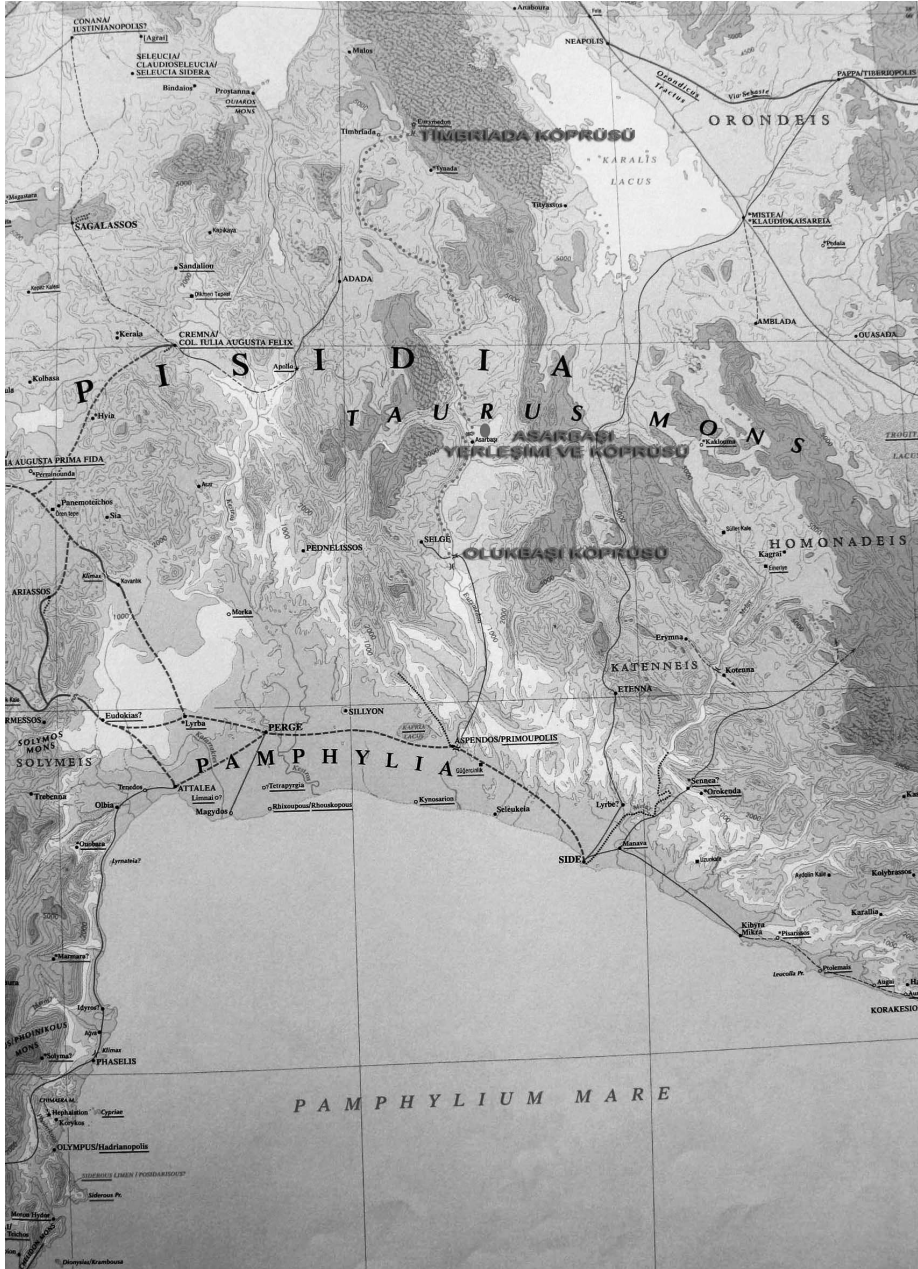

Fig. 1

Fig. 2a

Fig. 2b

Fig. 2c

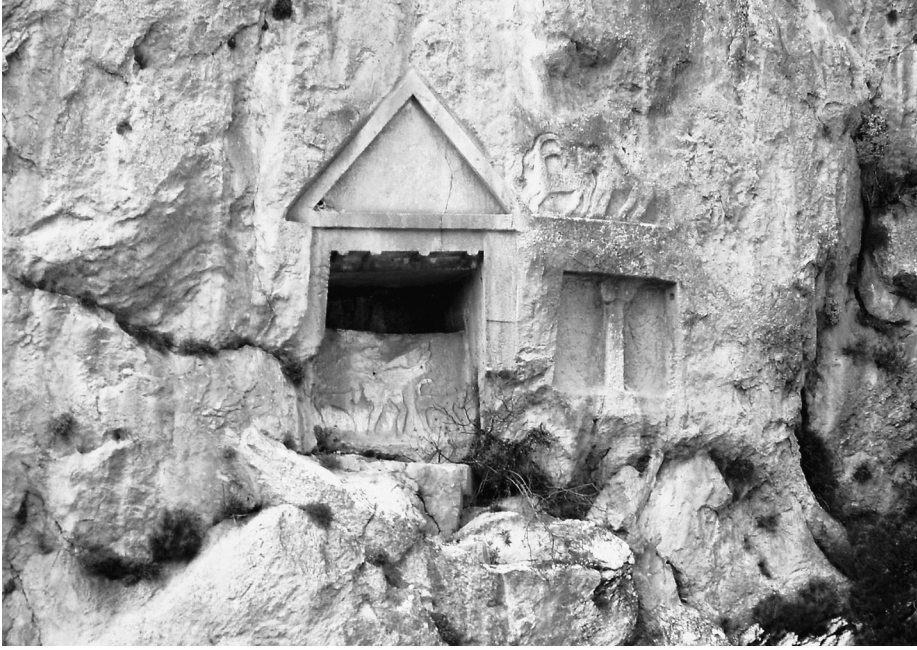

Fig. 3

Cephe Görünüş

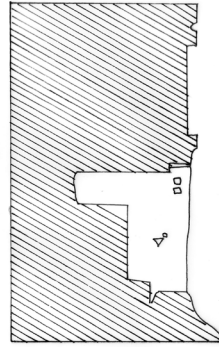
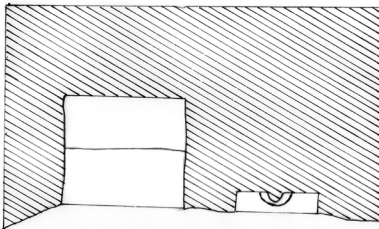

Fig. 4

A-A Kesiti

Gavurevi Kaya Mezarı

0 1 2m.

→N

Fig. 5

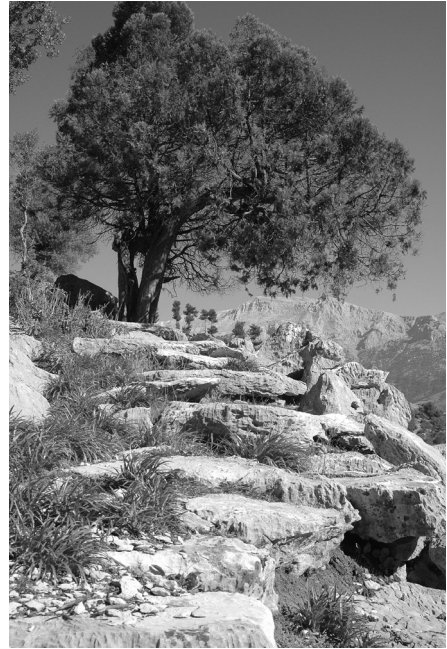

Fig. 6

Fig. 7

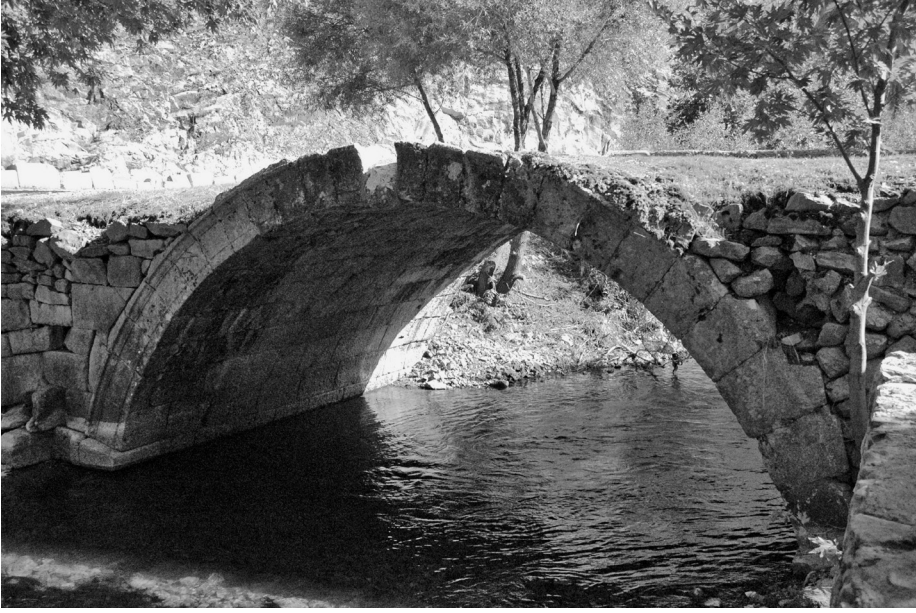

Fig. 8

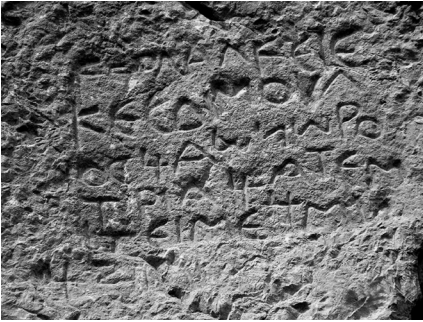

Fig. 9

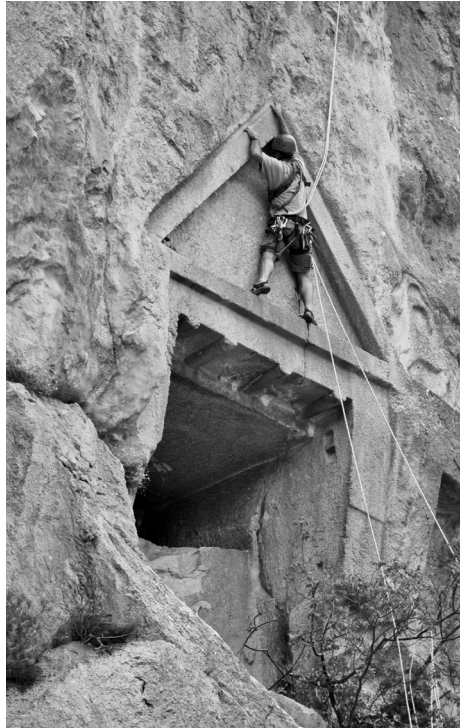

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

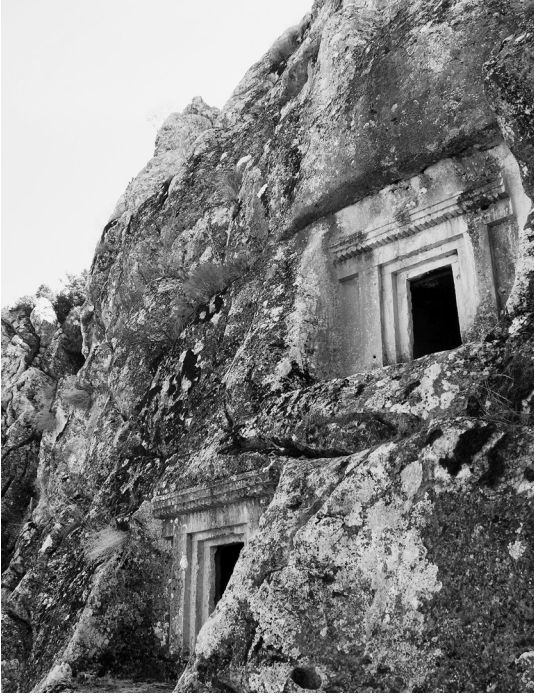

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

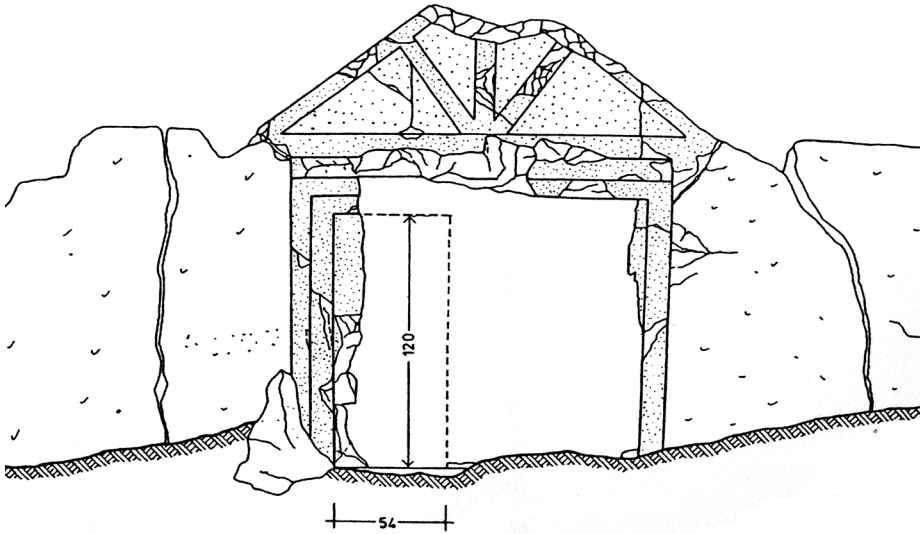

Fig. 19

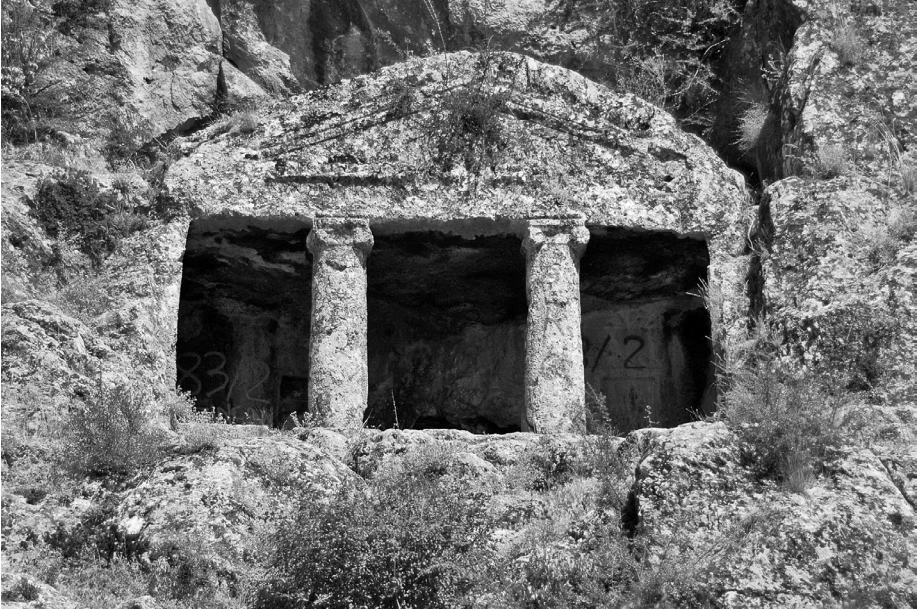

Fig. 20

Fig. 21